

СТИЛСКЕ ОДЛИКЕ ГРОЗОТЕ И ВЕСЕЛЕ ВЕДРИНЕ
(Соња М. Миловановић, *Текстеме као стилске доминанте у*
песништву Новице Тадића, Андрићев институт, Андрићград, 2020)

Владимир Вукомановић Растегорац
Учитељски факултет
Универзитет у Београду
Република Србија

**STYLISTIC FEATURES OF ABOMINATION AND CHEERFUL
SERENITY** (Sonja M. Milovanović, *Textemes as Stylistic Dominants in*
the Poetry of Novica Tadić, Andrićev institut, Andrićgrad, 2020)

Vladimir Vukomanovic Rastegorac
Teacher Education Faculty
University of Belgrade
Republic of Serbia

Сложена и истовремено прозирна структура – то је можда једна од најочљивијих одлика студије Соње Миловановић. Иако је, наине, подељена у девет поглавља, у њој се лако могу препознати три смисаоно-наративне целине. Прва целина има пролошки карактер и састоји се из четири поглавља. У „Уводу” (9–12) ауторка образлаже разлоге зашто је песништво Новице Тадића предмет њеног научног интересовања, зашто је одабрала лингвостилистички угао проучавања, фокусирајући се на раван текстеме, а уз то додаје да ће у анализи битну улогу играти семантичко-поетички план Тадићевог опуса. Таквим уводним поглављем постављене су координате за наредна три. Поглавље „Шта је текстема?” (13–29) доноси теоријску елаборацију појмова који чине окосницу истраживања (макротекст, микротекст, врсте текстова, кохезија, кохеренција и сл.), „Осврт на стваралаштво Новице Тадића” (31–34) јасно износи пред читаоца садржај и границе проучаваног корпуса, а „Селективан осврт на рецепцију Тадићевог песништва” (35–47) укратко представља основне поетичке одлике

песникових збирки кроз панорамску синтезу пробраних запажања књижевних критичара. Тим трима осамом из прошлог дела књиге постављен је стожер на којем се граде два средишња и најважнија њена поглавља – „Текстеме у песништву Новице Тадића” (48–192) и „Доминантне одлике Тадићевог стила” (193–252). У овим поглављима укрштају се управо лингвостилистичко проучавање на одабраној равни, ишчитавање корпуса и функционално упошљавање поетичких увида. Ова два поглавља постављена су једно у односу на друго као хоризонтална и вертикална раван: прва раван је пространија и захвата песништво Тадићевих збирки хронолошки, друга пак прави пресек његовог стваралаштва по критеријуму стилских доминанти. Коначно, епилошку вредност у *Текстемама* има поглавље „Драмски стил песништва Новице Тадића” (253–263), у којем ауторка сумира најважније закључке; после њих долазе одељци уобичајени за научне монографије – „Извори и литература”, те „Индекс имена”.

Интерпретативно тежиште књиге Соње Миловановић налази се у њеном централном делу, у двама најобимнијим поглављима. Прво међу њима, „Текстеме у песништву Новице Тадића” (48–192) ставља под лингвостилистичку лупу све песникове за живота објављене збирке, од *Присутва* до *Ту сам, у таму*, следећи – уз један оправдан изузетак – хронологију њиховог објављивања. У том сагледавању акценат се у погледу одабира грађе ставља на тумачење првих и последњих песама унутар појединачних збирки, док се у погледу садржаја тумачења највише пажње посвећује уочавању промена лирског ја на Тадићевом песничком путу. Потцелине овог поглавља су насловљене по збиркама Новице Тадића, а њихова анализа изведена је вишеструко систематично. Ове потцелине, тако, имају по правилу троделну структуру: ауторка полази од литературе о одређеној збирци којом се рекапитулирају њене основне тежишне тачке и пружа њена контекстуализација, потом се усредсређује на стихове прве и последње песме и на крају индуктивно изводи своје закључке. Оваква микроструктура потцелине ипак није до краја униформно спроведена, чему је узрок жеља за већом темељитошћу увида. Наиме, с једне стране, ауторка повремено излази из простора прве и последње песме појединачне збирке не би ли указала на важне осцилације унутар ње; с друге стране, у појединим случајевима, иако претпостављени ред захтева подробнију анализу одређене песме, ауторка њено проматрање оставља за касније, за поглавље у којем ће се указати на доминантне одлике Тадићевог стила, те тако успева да текст учини концизнијим и избегне сувишна понављања у њему.

Тумачење стихова вишеслојно је постављено и умешно контекстуализовано. Соња Миловановић упошљава, најпре, домаћу и страну теоријско-стилистичку литературу, потом поетичка тумачења песништва Новице Тадића које су дали истакнути књижевни критичари, а све то надограђује сопственим ранијим увидима (у периоду од 2012. до 2017. године ова ауторка је објавила чак осам научних радова који се баве Тадићевом поезијом), као и записима самога песника о сопственом стварању (песничко стваралаштво је, иначе, тема која на засебној равни обједињује ауторкине увиде у *Текстемама*). Производ таквог сложеног укрштаја је то да се, полазећи од основних песникових тематских опсесија, живо оцртавају њихове многолике еманације и преображаји у појединачним збиркама. Притом је, у прецизирању нијанси и суптилних померања у Тадићевом опусу посебну улогу имало истанчано уочавање разноврсних дистинкција и опозиција. Вредних увида је доста, а за ову прилику издвајамо тек два. Прво, Миловановићева умешно показује повезаност тематизације зла са тематизацијом стваралаштва у Тадићевом опусу, при чему посебну улогу у том повезивању играју подтеме крађе и прекрађе, неугајивости, телесности и лудила, лажи и заблуде. На другом месту, ауторка показује ванредну разноврсност кретања лирског ја унутар проматраних стихова: од зла које је стајало наспрам субјекта преко тога да оно захвата све, па и лирско ја; од зла које долази из маште до зла које напада из реалног, свакодневног света, а које у коначници води ка исповедно-молитвеном тону; од ироничног ка резигнираном ставу према стварању, при чему над темом стварања непрестано лебди страх од неаутентичности, и тако даље.

Ако је главни допринос поглавља „Текстеме у песништву Новице Тадића” истанчано праћење промена у Тадићевом песништву на тематско-мотивској равни, у „Доминантним одликама Тадићевог стила” (193–252) темељна вредност је заснована на померању тежишта у читању песниковог опуса. Такво померање резултује или потпуно новим увидима или друкчијим акцентовањем оних одлика његовог песништва које су до сада препознате. У погледу метафоричности израза нагласак се ставља на до сада, у овом контексту, недовољно примећене глаголске метафоре. На равни конституције песничког текста ауторка прихвата изазов проучавања и разложног елаборирања дијалогичности Тадићевих стихова, а тај изазов доноси прецизну стратификацију гласова унутар његових песничких текстова. Поближе анализирање сродних фигура апострофе и инвокације доноси и једну врсту готово подземног увида о нијансираној динамици унутар појединих циклуса заснованих управо на смеђивању ових фигура.

Тадићева *поетика наговештаја*, како је ауторка назива, објавиће се унутар анализе у још два вида. Кроз проучавање фразеолошког слоја, Соња Миловановић ће указати на подтекст стихова и однос према њима, који се у највећем броју случајева заснива на иронизацији библијског и пародирању колоквијалног. Додатно, снажно присуство амплификације и акумулације ауторка чита као жељу песника да истакне оно што се не види или пак оно што обично подрива поглед сам. У коначници, књига Соње Миловановић води истицању драмског потенцијала и карактера Тадићевог песништва, као и превласти текста дискусионог карактера над онима чији је карактер наративан и(ли) дескриптиван.

Кад се поглед баца уназад, испоставља се да нам монографија *Текстеме као стилске доминанте у песништву Новице Тадића* представља упућеног и преданог тумача Тадићевих стихова. То посредно доказује и посебна целина посвећена овом песнику у књизи *Стил као свет дела*, коју је ауторка објавила у познатој едицији *Повеља* НБ Стефан Првовенчани из Краљева, такође прошле године. Та целина је пак само једна тачка пресека ове две књиге. Друга, подједнако значајна, јесте посвећеност тумачењу поетског језика која је утемељена на основама формализма и структурализма. Када се истраживање тако заснује, онда, наравно, постоје две могућности и за самог тумача и за приказивача тумачења: да симулира како не види баучић потенцијалне анахроности приступа или да се на тај могући приговор самосвесно одговори. Стога треба похвалити управо то што је ауторка одабрала други пут и, у том погледу, њена се аргументација може видети као двостепена. На првој равни аргумент се заснива на равноправности тзв. „унутрашњих” и „спољашњих” приступа и тим аргументом се тежиште са иновативности методологије помера на плодове тумачења, који су различити у зависности од перспективе и стога често међусобно несамериви. О томе донекле сведочи и сам текст студије, који доноси нове, другачије и(ли) прецизније увиде у песништво Новице Тадића у односу на оно што је пре ње написано. На другој равни, приговор анахроности побија се ширењем поља и методологије истраживања, пре свега проматрањем текстеме као основне јединице текста (а она у нашој литератури до сада није била предмет темељнијег проучавања), као и кретањем кроз простор интегралне стилистике. У том смислу, ова књига својим карактером и значајем не само формално већ и суштински припада недавно покренутој едицији *Знамен србистике*, едицији отвореној двома књигама Милоша Ковачевића, једног од најбољих и најуваженијих наших стилистичара данас.

При крају, ваља рећи да ова књига поседује још један квалитет – дијалoшки потенцијал. Њега најпре видим у томе што она покреће на даље промишљање песништва Новице Тадића. Наиме, чини се да тематизовање зла има вишеструка исходишта: ако оно спочетка и доноси осећај грозоте, у наредним читањима – кроз иронију, пародију и сарказам, које ова студија ваљано документује – као да постаје очигледнији карневалски, донекле и дијаболични смех, и као да језичка креација на различитим нивоима уноси црту неочекиване ведрине. Кренемо ли и даље од тога: не чини ли нијансирање и варирање зла (некад и по цену деградације песме) да то зло, или макар говорење о њему, постане помало досадно и истрошено, те тако, парадоксално, усмерава поглед читаоца ка потрази за врлином? Могли бисмо се онда питати како би изгледало Тадићево певање о добру или пак о срећи – узгред, на једној од страница ове студије се каже како је за поезију Новице Тадића срећа немогуће стање – да ли су, уопште, ова перцепција и овај вербални апарат, са баш овим стилским доминантама, способни за такво певање или су осуђени на стихове о злу и, у најбољем случају, о покајању?

Уз наведено, књига Соње Миловановић ставља пред нас загонетку текстеме, јединице коју је тешко дефинисати и која се може проматрати са различитих аспеката, чега је и сама ауторка свесна. Примера ради, овде се као једно од њених основних својстава види целина/целовитост и успостављање веза међу деловима текста. У том случају било би изазовно промотрити шта се збива са текстом у случају уметничких дела која су заснована на формалној и семантичкој непотпуности и недовршености или пак на дезинтеграцији, неартикулабилним прекидима и семантичким зјаповима – шта се збива са текстом онда када се сила кохезије и кохеренције пројављује као повор међу значењима и одређеним деловима текста? Додатно, и сам појам везе подложен је релативизацији: оно у чему један стваралац или тумач види имплицитну и суптилну везу у очима другог не производи утисак повезаности јер у делу не налази довољно снажан сигнал који би везу сугерисао; оно што је за трећег неповезано за четвртог је пример суптилног ткања унутар уметничког дела и тако даље.

Тема за размишљање и питања има још, али форма приказа захтева да се овде са њима стане. Управо нужност тог чина, као и чињеница да форма приказа није у овом случају довољна и да он остаје један недовршен текст говори много – можда и највише, о књизи која је његова тема.